

АВТОРСЬКА МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ МЕХАНІЗОВАНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДО ДІЙ В УМОВАХ ОБОРОННОГО БОЮ

Українець Василь Мирославович,

ад'юнкт кафедри внутрішніх комунікацій Національного університету оборони України
ORCID ID: 0000-0002-7324-5717

У статті розкрито процес розроблення та апробації авторської методики оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою. В основу дослідження покладено сучасні наукові підходи до побудови тестів. На основі змістової характеристики стресостійкості військовослужбовця, чинників оборонного бою та частоти їх впливу на психіку і поведінку особового складу механізованих підрозділів сконструювано тестові твердження. Взявши за основу результати структурного аналізу стресостійкості, твердження опитувальника розподілено за чотирма шкалами: ціннісно-мотиваційною, когнітивно-інтелектуальною, емоційно-вольовою, поведінковою. Ціннісно-мотиваційна шкала відображає систему мотивів, потреб та цінностей військовослужбовців. Когнітивно-інтелектуальна шкала характеризує здатність військовослужбовців сприймати, аналізувати й інтерпретувати інформацію, ухвалювати швидкі та правильні рішення. Емоційно-вольова шкала відображає систему емоцій, почуттів і вольових якостей військовослужбовців. Поведінкова шкала характеризує реакції, психічні стани та поведінку військовослужбовців під час ведення оборонного бою. Методика успішно апробована за психометричними процедурами: перевірки дискримінативності, надійності і валідності. На основі зарубіжних і вітчизняних сучасних наукових досліджень стресостійкості, моделі контролю за бойовим та оперативним стресом армій країн – членів НАТО визначено чотирьох рівневий діапазон оцінювання рівня стресостійкості. Результати психометричної перевірки показали її практико-діагностичну придатність до використання. Не зважаючи на те, що методика орієнтована на оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів, її можна застосовувати і в інших загальновійськових підрозділах, залучених до підготовки та ведення оборонного бою.

Ключові слова: військовослужбовець, оборонний бій, чинник, стресостійкість, методика, надійність, валідність, дискримінативність.

Ukrainets Vasyly. The author's method of assessing the level of stress resistance of military officers of mechanized units to actions in the conditions of defensive combat

The article describes the process of development and approval of the author's methodology for assessing the level of stress resistance of servicemen of mechanized units to actions in the conditions of a defensive battle. The research is based on modern scientific approaches to the construction of tests. On the basis of the content characteristic of the stress resistance of a serviceman, the factors of defensive combat and the frequency of their influence on the psyche and behavior of personnel of mechanized units, test statements were constructed. Based on the results of the structural analysis of stress resistance, the statements of the questionnaire are divided into four scales: value-motivational, cognitive-intellectual, emotional-volitional, and behavioral. The value-motivational scale reflects the system of motives, needs and values of military personnel. The cognitive-intellectual scale characterizes the ability of servicemen to perceive, analyze and interpret information, make quick and correct decisions. The emotional-volitional scale reflects the system of emotions, feelings and volitional qualities of military personnel. The behavioral scale characterizes the reactions, mental states and behavior of military personnel during defensive combat. The methodology was successfully tested according to psychometric procedures: discriminativeness, reliability and validity checks. On the basis of foreign and domestic modern scientific studies of stress resistance, a model of combat and operational stress control of the armies of NATO member countries, a four-level range of stress resistance assessment has been determined. The results of the psychometric test showed its practical and diagnostic suitability for use. Despite the fact that the method is aimed at assessing the level of stress resistance of servicemen of mechanized units, it can be used in other combined military units involved in the preparation and conduct of a defensive battle.

Key words: military serviceman, defensive battle, factor, stress resistance, method, reliability, validity, discrimination.

Вступ. Постійна трансформація, зміна форм і методів ведення бойових дій у сучасній російсько-українській війні висувають широкі вимоги не лише до тактики і ведення бою, а й до особистості військовослужбовця з його індивідуально-професійним потенціалом. У сучасних війнах та збройних конфліктах перемагають не завдяки знищенню живої сили противника, а через волю солдата до спротиву. Мистецтво ведення війни має на меті нав'язування противнику таких умов, за яких він втрапить волю до боротьби. Саме тому здобуття перемоги передбачає підконтрольність рівня бойового стресу командирам-лідерам. З огляду на це

умовою успішної адаптації військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою є їх стресостійкість [1]. Нині військові психологи приділяють значну увагу проблемі оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців як цілісного, системного, динамічного утворення. Комплексне розуміння цього психологічного явища дасть змогу командирам деталізувати і визначати причинно-наслідковий зв'язок у поведінці військовослужбовця в бойовій обстановці.

Під час розроблення та апробації методики «Оцінювання рівня стресостійкості у військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного

бою» було використано статистичні **методи дослідження**: описову статистику; кореляційний аналіз r_{xy} Пірсона та r_s Спірмена – Брауна.

Результати дослідження. Складність розроблення методики зумовлена об'єктивними причинами: потребою проведення ґрунтовного теоретико-методологічного аналізу сутності стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів, який показав, що стресостійкість – це складний, багатогранний феномен, залежний від індивідуально-психологічних характеристик особистості військовослужбовця, умов бойової обстановки, тривалості і сили впливу стрес-чинників на психіку особового складу [2]; спрямованістю доступного психодіагностичного інструментарію лише на вивчення окремих властивостей психіки, психічних станів та психічних процесів особистості військовослужбовця [3; 4].

Зазначене зумовило необхідність розроблення методики оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців, яка б окреслювала її багатовимірність і детермінованість широким спектром бойових та індивідуально-психологічних змінних.

Теоретичним підґрунтям для розроблення та апробації авторської методики «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою» стали праці Л. Акімової, В. Барака, І. Галян, А. Кириченка, Д. Лисенка, С. Максименка, І. Москальова, Е. Носенко, С. Павлушенка, С. Кузікової, Р. Фера [5–12]. Дослідження проведено у кілька етапів з дотриманням вимог, яким має відповідати вимірювальна методика: визначено мету, предмет і сферу застосування методики; використано статистично обґрунтовані методи підрахунку і стандартизації тестових балів; перевірено тестові шкали на репрезентативність, надійність і валідність у заданій сфері застосування [6, с. 53–60; 13, с. 196]. Статистичне оброблення результатів виконано з використанням програм Microsoft Excel 2013 та IBM SPSS Statistics 22. У статті наведено лише статистично значущі показники (результати) проведеного дослідження.

У цілому методика призначена для оцінювання стресостійкості особового складу механізованих підрозділів, однак може бути використана і для оцінювання цього психічного явища в інших родах військ загальновійськових підрозділів залучених до підготовки та ведення оборонного бою.

Твердження методики сконструйовані на основі змістової характеристики стресостійкості військовослужбовця, чинників та частоти їх впливу на психіку і поведінку особового складу механізованих підрозділів під час ведення оборонного бою. Щоб дотриматися об'єктивності під час складання тверджень опитувальника, ми залучили групу експертів у складі 46 офіцерів різних рівнів підготовки (тактичного, оперативного і стратегічного), які мають бойовий досвід проходження військової служби в механізованих військових частинах (підрозділах) та є компетентними за цією проблематикою. За результатами проведення усіх психометричних процедур в опитувальник було включено

43 твердження такого змісту: 1. Я рішуче налаштований на боротьбу з ворогом. 2. У своїх діях я дотримуюся моральних принципів і переконань. 3. Я відданий українському народові, готовий заради нього на жертви і подвиги. 4. Мій безпосередній командир приймає правильні та обґрунтовані рішення. 5. Я завжди думаю про наслідки прийнятого мною рішення в бойовій обстановці; 6. Рівень мого бойового досвіду достатній для виконання завдань в умовах оборонного бою. 7. Рівень матеріального забезпечення мене влаштовує. 8. Інколи я уявляю, як буду діяти в бойовій обстановці. 9. Дотримання військової дисципліни для мене є необхідною умовою. 10. Я наполегливий у досягненні поставлених цілей. 11. Я готовий йти на виправданий ризик заради успіху в бою. 12. Інколи з незрозумілих причин я не довіряю людям. 13. Мені комфортно перебувати у своєму підрозділі. 14. Я поміркований і стриманий у прийнятті важливих та ризикованих рішень. 15. Мене втомлює діяльність, яка потребує постійного прийняття рішень у складній обстановці. 16. Щоб впоратися зі стресовою ситуацією, я можу вжити алкогольні напої чи наркотичні засоби. 17. Зараз моє самопочуття нормальне, я почуваюся добре. 18. Підтримка рідних та близьких додає мені впевненості і віри у свої сили; 19. Мене часто мучить страх, що я буду вбитий, поранений чи потраплю в полон. 20. Мені важко передбачити наслідки ситуації, яка має відбутися. 21. Рівень всебічного забезпечення під час виконання бойових завдань мене влаштовує. 22. Я цілеспрямована людина. 23. Моя фізична підготовленість достатня для успішного виконання завдань в умовах оборонного бою. 24. Я вважаю що держава достатньо дбає про своїх захисників та членів їх сімей. 25. Зіштовхуючись з новими проблемами, я передбачаю шляхи їх вирішення. 26. Рівень моєї фахової підготовки достатній для виконання бойових завдань в умовах оборонного бою. 27. Я завжди проявляю ініціативу у досягненні поставленої мети. 28. Інколи я втрачаю самовладання і вибухаю через дрібниці; 29. Я здатний із випадкових деталей і явищ відтворити цілісну картину бою. 30. Мої досягнення не залишаються поза увагою командира. 31. Згуртованість українського народу мотивує мене до боротьби з ворогом. 32. Раптова зміна обстановки викликає в мене відчуття розгубленості. 33. Масоване застосування противником артилерії, авіації, БПЛА та броньованої техніки викликають в мене відчуття тривоги. 34. Бажання помсти за загиблими побратимами, рідними та близькими мотивує мене до боротьби з ворогом. 35. Я обмірковую різні способи вирішення ситуації перед прийняттям оптимального. 36. Я задоволений ефективністю озброєння та військової техніки мого підрозділу. 37. Перед виконанням бойового завдання я відчуваю підвищену тривожність. 38. Через несприятливі погодно-кліматичні умови у мене поганий настрій та відчуття пригніченості. 39. Я вірю у перемогу над противником. 40. Нестача інформації про завдання та перебіг бойових дій в обороні вселяє в мене страх та невпевненість у подальших діях. 41. Для мене важливе визнання своєї цінності та значущості в очах моїх побратимів. 42. Я розмірко-

вую над причинами успіхів та невдач у бойовій обстановці. 43. Рівень укомплектованості особовим складом мого підрозділу дає змогу виконувати поставлені бойові завдання в умовах оборонного бою.

На основі структурного аналізу стресостійкості твердження опитувальника розподілено за чотири шкалами:

ціннісно-мотиваційні орієнтири (3, 4, 7, 13, 18, 21, 24, 30, 31, 34, 36, 41, 43) – зміст шкали відображає систему мотивів, потреб та цінностей військовослужбовців, які спонукають і спрямовують їх діяльність на досягнення мети оборонного бою;

когнітивно-інтелектуальні здібності (5, 8, 12, 15, 20, 25, 29, 35, 42) – зміст шкали характеризує здатність військовослужбовців сприймати, аналізувати й інтерпретувати інформацію, виокремлювати найсуттєвіші характеристики проблемної ситуації, ухвалювати швидкі та правильні рішення в оборонному бою;

емоційно-вольові навички (1, 2, 10, 14, 19, 22, 28, 33, 37, 39) – зміст шкали відображає систему емоцій, почуттів та вольових якостей військовослужбовців, необхідних для наполегливих і цілеспрямованих дій у досягненні визначеної мети оборонного бою;

поведінкові дії (6, 9, 11, 16, 17, 23, 26, 27, 32, 38, 40) – зміст шкали відображає реакції, стани та поведінку військовослужбовців в оборонному бою.

Для апробації методики, перевірки її на валідність, надійність і дискримінативність ми провели емпіричне дослідження на базі військових частин А1736 та А4053. В експерименті взяли участь 255 військовослужбовців, 157 з яких – учасники бойових дій. Для оцінювання вираженості кожного із тверджень опитувальника було обрано шкалу інтервалів. Перевагою цієї шкали є точність вимірювання та здатність до аналізу даних за допомогою параметричних і непараметричних критеріїв [6, с. 84–85; 14, с. 54–55].

Перевірку емпіричних даних на відповідність закону нормального розподілу проведено за допомогою критеріїв асиметрії (A_s) та ексцесу (E_x) на рівні статистичної значущості $p = 0,01$. Числові показники асиметрії (A_s) та ексцесу (E_x) показали статистично допустимі значення у межах цього об'єму вибірки:

ціннісно-мотиваційні орієнтири: ($A_s = -0,151$); ($E_x = -0,417$);

когнітивно-інтелектуальні здібності: ($A_s = -0,109$); ($E_x = -0,242$);

емоційно-вольові навички: ($A_s = -0,111$); ($E_x = -0,374$);

поведінкові дії: ($A_s = -0,189$); ($E_x = -0,510$).

Враховуючи, що значення асиметрії (A_s) та ексцесу (E_x) можуть лише передбачити, що емпіричний розподіл є нормальним, ми провели додаткову перевірку шкал методики за критерієм λ Колмогорова – Смірнова. Результати перевірки наведено в табл. 1.

Результати перевірки показали, що емпіричні дані не виходять за межі допустимих значень, а отже, мають нормальний розподіл, що стало підґрунтям для використання параметричних критеріїв у подальших психометричних процедурах [9, с. 69–73; 154–156].

Першою психометричною процедурою була перевірка внутрішньої узгодженості шкал методики на дискримінативність. Ця процедура передбачає оцінювання, відбір та включення в опитувальник найякісніших тверджень методики. У психометриці дискримінативними вважають твердження, показник кореляції яких перебуває в діапазоні 0,2 – 1 із загальним показником відповідної шкали методики [6, с. 95–96]. Для визначення показника дискримінативності було обрано коефіцієнт кореляції r_{xy} Пірсона. Результати обчислення показали низьку кореляцію ($r_{xy} \leq 0,2$) із сумарним показником шкали «когнітивно-інтелектуальні здібності» двох тверджень: 15 ($r_{xy} = 0,190$), 20 ($r_{xy} = 0,102$). За показником шкали «поведінкові дії» коефіцієнт кореляції ($r_{xy} \leq 0,2$) показали також два твердження: 16 ($r_{xy} = 0,035$) і 40 ($r_{xy} = 0,130$). Коефіцієнти кореляційного зв'язку шкал «ціннісно-мотиваційні орієнтири» та «емоційно-вольові здібності» перебувають у межах статистично допустимої норми.

Щоб поліпшити якість методики, ми змінили формулювання тверджень, дискримінативність яких показала низькі показники. Результати повторного опитування показали, що рівень кореляції тверджень методики перебуває у межах визначеного діапазону значень (табл. 2).

Наступною психометричною процедурою була перевірка методики на надійність. Як надійність у психології розуміють характеристику, яка відображає точність психодіагностичних вимірювань. У широкому розумінні надійність дає змогу з'ясувати наскільки ознаки, виявлені у досліджуваній особі за тестовими результатами, відображають дійсні ознаки досліджуваних властивостей [6, с. 99]. У психометриці найпоширенішими методами перевірки надійності вважають надійність внутрішньої узгодженості, надійність паралельних форм і ретестову надійність [5, с. 7; 6, с. 99; 12, с. 119, 122].

Таблиця 1

Результати перевірки шкал методики «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою» на нормальність розподілу за критерієм λ Колмогорова – Смірнова

Шкала	Значущість ($\lambda_{\text{емп}}$)	Допустиме значення, $\lambda_{0,01}$
Мотиваційно-ціннісні орієнтири	0,014°	0,107
Когнітивно-інтелектуальні здібності	0,014°	0,107
Емоційно-вольові навички	0,028°	0,107
Поведінкові дії	0,040°	0,107

Матриця розрахунку дискримінативності авторської методики «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою»

Шкала	Питання, №												
	3	4	7	13	18	21	24	30	31	34	36	41	43
Мотиваційно-ціннісні орієнтири	0,286	0,643	0,577	0,707	0,468	0,621	0,599	0,682	0,325	0,320	0,659	0,636	0,678
Когнітивно-інтелектуальні здібності	5	8	12	15	20	25	29	35	42				
	0,265	0,516	0,403	0,308	0,432	0,252	0,535	0,440	0,288				
Емоційно-вольові навички	1	2	10	14	19	22	28	33	37	39			
	0,694	0,707	0,761	0,661	0,232	0,759	0,626	0,643	0,334	0,288			
Поведінкові дії	6	9	11	16	17	23	26	27	32	38	40		
	0,638	0,567	0,721	0,325	0,686	0,766	0,800	0,700	0,530	0,657	0,493		

Перевірку внутрішньої узгодженості методики проведено методом розщеплення (автономних частин) та перевіркою надійності на узгодженість пунктів методики [5, с. 7–8; 6, с. 100–101; 12, с. 127–133]. Перший метод полягав у поділі результатів тестування на дві частини та визначенні коефіцієнта кореляції між ними. Для визначення надійності за цим методом було застосовано формулу r_s Спірмена – Брауна. Показник кореляційного зв'язку ($r_s = 0,862$) підтвердив високу надійність методики за цим психометричним методом.

Надійність внутрішньої узгодженості ми вимірювали за допомогою коефіцієнта α Кронбаха. Отримані показники за шкалами «ціннісно-мотиваційні орієнтири» ($\alpha = 0,800$) та «поведінкові дії» ($\alpha = 0,815$) вказують на високу внутрішню узгодженість за показником α Кронбаха. Коефіцієнти шкал «емоційно-вольові здібності» ($\alpha = 0,710$) та «когнітивно-інтелектуальні здібності» ($\alpha = 0,680$) відповідають достатньому рівню надійності. Загальний показник методики ($\alpha = 0,888$) підтверджує, що методика вимірює саме ті психічні властивості, які ми заклали у структурний зміст стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів.

Ще одним важливим психометричним етапом апробації методики була перевірка на стабільність діагностованих ознак методом ретестової надійності. У нашому дослідженні інтервал до повторного тестування (ретестування) становив 2 тижні. Для статистичної перевірки коефіцієнта ретестової надійності ми обрали метод лінійної кореляції r_{xy} Пірсона. Отриманий результат кореляційного зв'язку ($r = 0,814$) вказує на високу ретестову надійність методики.

Наступним ключовим критерієм апробації методики «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою» була перевірка її валідності. Поняття «валідність» відображає, наскільки методика дає змогу виміряти досліджувану психічну властивість [5, с. 12]. У психометриці основними методами визначення валідності вважають: змістовий, критеріальний та конструктивний [5; 6].

Змістову валідизацію було проведено через експертне оцінювання репрезентативності тестових тверджень вимірюваним психічним властивостям на початковому на етапі розроблення методики. Експертами були 10 компетентних осіб у досліджуваній галузі (2 доктори психо-

логічних наук, 2 кандидати психологічних наук, 2 доктори філософії у галузі психології; 4 магістри психології, які мають досвід роботи з військовослужбовцями в бойових умовах під час стримування та відсічі збройної агресії Росії). Твердження методики оцінено за трьома критеріями: твердження відповідає досліджуваній психічній властивості; сформоване твердження точне та доступне, має адекватну лінгвістичну форму; шкалами методики можна виміряти психічну властивість. Висновки експертів ми оцінювали за такими показниками:

M = 1–1,5 – достатня валідність пункту;

M = 1,5–2 – недостатня валідність пункту;

M > 2 – пункт невалідний [5, с. 19; 10, с. 121; 8, с. 121].

Результати експертного оцінювання показали високу змістову валідність тверджень, що відображають показники за відповідними шкалами методики:

ціннісно-мотиваційні орієнтири – 1,29;

когнітивно-інтелектуальні здібності – 1,28;

емоційно-вольові здібності – 1,24;

поведінкові дії – 1,45;

загальний показник (M¹) – 1,32.

Апробацію за критерієм конструктивної валідності ми провели кореляцією шкал методики з аналогічними тестами [6, с. 110–111]. Для її обґрунтування було використано комплекс апробованих методик відповідно до структурних компонентів стресостійкості.

шкала «ціннісно-мотиваційні орієнтири» –

методика В. Осьодла «Дослідження професійної діяльності» – $r_{xy} = 0,256$ при $p \geq 0,182$;

методика К. Замфір у модифікації А. Реана «Мотивація професійної діяльності»: внутрішня мотивація – $r_{xy} = 0,390$ при $p \geq 0,182$; зовнішня позитивна мотивація – $r_{xy} = 0,386$ при $p \geq 0,182$; зовнішня негативна мотивація – $r_{xy} = 0,295$ при $p \geq 0,182$;

шкала «когнітивно-інтелектуальні здібності» –

методика Р. Кеттела «Багатофакторне дослідження особистості» – $r_{xy} = 0,201$ при $p \geq 0,182$;

шкала «емоційно-вольові навички» –

методика А. Зверькова та Є. Ейдмана «Дослідження вольової саморегуляції» – $r_{xy} = 0,354$ при $p \geq 0,182$;

методика А. Уессмана і Д. Рікса «Дослідження емоційного стану» – $r_{xy} = 0,268$ при $p \geq 0,182$;

шкала «поведінкові дії» –

методика О. Кокуна «Шкалована самооцінка психофізіологічного стану» – $r_{xy} = 0,253$ при $p \geq 0,182$;

методика С. Нормана, Д. Ендлера, Д. Джеймса, М. Паркера «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» – $r_{xy} = 0,539$ при $p \geq 0,182$.

Отримані показники кореляції є істотними, що вказує на високу міру репрезентативності тверджень досліджуваного психологічного конструкту.

Заключною психометричною процедурою була побудова тестових норм методики. На основі зарубіжних і вітчизняних сучасних наукових досліджень стресостійкості, а також моделі контролю за бойовим та оперативним стресом армій країн – членів НАТО ми визначили доцільність використання чотири рівневого діапазону оцінювання стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів. Для цього ми обрали досить поширений інформативний метод нормування даних за 25, 50, 75, 100 процентилями. У математичній статистиці центиль показує значення, нижче якого падає певний відсоток спостережень у групі досліджуваних осіб [5, с. 34–37]. Отже, після нормування даних за визначеним психометричним методом діапазон значень стресостійкості розподілився таким чином:

високий рівень стресостійкості (7,5–10 балів) – військовослужбовці практично не схильні до стресу. У них спостерігаються достатньо розвинена увага, високий творчий потенціал, абстрактність мислення. Військовослужбовці вміють контролювати власні емоції, впевнені у собі, легко переключаються з одного виду діяльності на інший, мають високий рівень автоматизації пізнавальних функцій, стійкі до перешкод. Здатні вико-

ристовувати ефективну копінг-стратегію у подоланні стресу;

достатній рівень стресостійкості (6,0–7,4 бала) – у бойових умовах військовослужбовці почуваються впевнено, однак у разі сильного та тривалого впливу стрес-чинників у них можливе порушення психофізіологічних функцій організму: підвищена тривожність, дратівливість, злість, зниження зацікавленості та ентузіазму до бою. Однак такі реакції тимчасові і завдяки достатньо розвиненим індивідуально-психологічним властивостям військовослужбовці швидко адаптуються до стресової ситуації.

критичний рівень стресостійкості (5,0–5,9 бала) – стресогенні ситуації порушують у військовослужбовців баланс, емоційну рівновагу, спричиняють агресію чи страх. Військовослужбовці мають занижене почуття особистої відповідальності за виконання поставлених завдань, у них переважає помірний рівень тривожності;

низький рівень стресостійкості (0–4,9 бала) – військовослужбовці гостро реагують на найслабші стрес-чинники, їм важко знайти оптимальну копінг-відповідь, адекватно оцінити стресову ситуацію, а також власні можливості для її подолання. Для військовослужбовців комфортними є умови повної стабільності і завдання, виконання яких позбавлене високої відповідальності.

Під час планування оборонного бою визначають рівні стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів за критеріями, наведеними у табл. 3.

Таблиця 3

Рівні стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів

Рівень стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів	Висновок
Високий (7,5 – 10)	Сприяє успішному виконанню завдань в умовах оборонного бою
Достатній (6,0 – 7,4)	В цілому сприяє виконанню завдань в умовах оборонного бою. Потребуватиме додаткових психокорекційних заходів
Критичний (5,0 – 5,9)	Знижені спроможності до виконання завдань в умовах оборонного бою. Потребує поглиблених та цілеспрямованих заходів для усунення негативних психічних станів
Низький (0 – 4,9)	Не сприяє виконанню завдань в умовах оборонного бою. Потребує спеціалізованої кваліфікованої допомоги

Висновок. Розроблена авторська методика «Оцінювання рівня стресостійкості військовослужбовців механізованих підрозділів до дій в умовах оборонного бою» успішно апробована за низкою психометричних процедур, що вказує на її практико-діагностичну придатність до використання. Методика може бути використана для оцінювання стресостійкості військовослужбовців не

лише механізованих підрозділів, а й інших загальновійськових підрозділів, залучених до підготовки та ведення бойових дій в умовах оборони.

Напрямом подальших досліджень вбачаємо проведення констатувального етапу дослідження для поглибленого вивчення психологічних особливостей стресостійкості військовослужбовців.

Література:

1. Українець В. М. Вплив психологічних чинників оборонного бою на стресостійкість особового складу механізованих підрозділів // Психологія та соціальна робота. Одеса, 2024. № 2 (58). С. 62–75.
2. Стасюк В. В., Українець В. М. Сутність стресостійкості в психологічній науці. *Науковий журнал "Габітус"*. Одеса, 2023. Вип. 48. С. 60–65.
3. Дикун В. Г., Мороз В. М., Стасюк В. В. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383 с.

4. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: метод. посіб. / Н. А. Агаєв та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
5. Акімова Л. М. Основи психометрії: метод. посіб. Одеса : Негоціант, 2012. 81 с.
6. Галян І. М. Психодіагностика: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. 464 с.
7. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових умовах : дис. ... д-ра філософії : 19.00.09. Київ, 2023. 281 с.
8. Лисенко Д. П. Психологічні особливості розвитку довіри в системі взаємин «командир – підлеглий» у бойових умовах : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2021. 251 с.
9. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях: навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.
10. Павлушенко С. М. Фрустраційна толерантність військовослужбовців Сил спеціальних операцій до виконання завдань в бойових умовах : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2023. 386 с.
11. Кузікова С. Б., Кузіков Б. О. Конструювання методики дослідження саморозвитку особистості // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. Вип. 2. С. 106–112.
12. R. Michael Furr, Verne R. Bacharach. Psychometrics: An Introduction. 2014. P. 446.
13. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
14. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): навч. посіб. Київ : МАУП, 2022. 124 с.

References:

1. Ukrainets V. M. (2024). Vplyv psykholohichnykh chynnykiv oboronnoho boiu na stresostiikist osobovoho skladu mekhanizovanykh pidrozdiliv [The influence of psychological factors of defensive combat on the stress resistance of personnel of mechanized units]. *Psykholohiia ta sotsialna robota*. Odesa, № 2 (58). P. 62–75 [in Ukrainian].
2. Stasiuk V. V. & Ukrainets V. M. (2023). Sutnist stresostiikosti v psykholohichnii nauksi [The essence of stress resistance in psychological science]. *Naukovyi zhurnal "Habitus"*. Odesa, Vyp. 48. P. 60–65 [in Ukrainian].
3. Dykun V. H., Moroz V.M. & Stasiuk V. V. (2023). Metodolohiia doslidzhennia moralno-psykholohichnoho stanu osobovoho skladu viisk (syl) [Methodology of the study of the moral and psychological state of the personnel of the troops (forces)]: navch.-metod. posib. Kyiv : 7BTs. 383 p. [in Ukrainian].
4. Ahaiev N. A (2016). Zbirnyk metodyk dlia diahnozyky nehatyvnykh psykhychnykh staniv viiskovosluzhbovtziv [Collection of techniques for diagnosing negative mental states of military personnel]: metod. posib. Kyiv : NDTs HP ZSU. 234 p. [in Ukrainian].
5. Akimova L. M. (2012). *Osnovy psykhotetrii* [Basics of psychometrics]: metod. posib. Odesa : Nehotsyant. 81 p. [in Ukrainian].
6. Halian I. M. (2009). *Psykhdiahnozyka* [Psychodiagnosis]: navch. posib. Kyiv : Akademvydav. 464 p. [in Ukrainian].
7. Kyrychenko A. V. (2023). Psykholohichna hotovnist viiskovosluzhbovtziv Desantno-shturmovykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy do diialnosti v boiovykh umovakh [Psychological readiness of servicemen of the Airborne Assault Troops of the Armed Forces of Ukraine to operate in combat conditions]: dys. ... d-ra filosofii : 19.00.09. Kyiv. 281 p. [in Ukrainian].
8. Lysenko D. P. (2021). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku dovery v systemi vzaiemyn «komandyr – pidlehyi» u boiovykh umovakh [Psychological features of the development of trust in the "commander-subordinate" relationship system in combat conditions]: dys. ... d-ra filosofii. Kyiv. 251 p. [in Ukrainian].
9. Moskalov I. O. & Lysenko D. P. (2023). Zastosuvannia metodyk matematychnoi statystyky u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Application of mathematical statistics methods in psychological and pedagogical research]: navch. posib. Kyiv : NUOU. 187 p. [in Ukrainian].
10. Pavlushenko S. M. (2023). Frustratsiina tolerantnist viiskovosluzhbovtziv Syl spetsialnykh operatsii do vykonання zavdan v boiovykh umovakh [Frustration tolerance of servicemen of the Special Operations Forces to perform tasks in combat conditions]: dys. ... d-ra filosofii. Kyiv. 386 p. [in Ukrainian].
11. Kuzikova S. B. & Kuzikov B. O. (2010). Konstruiuvannia metodyky doslidzhennia samorozvytku osobystosti [Designing a methodology for the study of personality self-development] // *Visnyk NTUU "KPI". Filozofiiia. Psykholohiia. Pedahohika*. Vyp. 2. P. 106–112 [in Ukrainian].
12. R. Michael Furr, & Verne R. Bacharach. (2014). *Psychometrics: An Introduction*. P. 446 [in English].
13. Vazhynskiy S. E. & Shcherbak T. I. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen* : navch. posib. Sumy [Methodology and organization of scientific research] : SumDPU imeni A. S. Makarenka. 260 p. [in Ukrainian].
14. Maksymenko S. D. & Nosenko E. L. (2022). *Eksperymentalna psykholohiia (dydaktychnyi tezaurus)* [Experimental psychology (didactic thesaurus)]: navch. posib. Kyiv : MAUP. 124 p. [in Ukrainian].